

terna kring Riga – det handlade om andra fartygs barlast som lossats i Stockholm och som för tillfället kunde utnyttjas på *Vasa*.

Boken *Barlast* väcker många frågor och funderingar. Burström tolkar forskningsluckan om barlast inom arkeologin som att barlast i regel inte består av artefakter i egentlig mening. Material som sten, sand, grus med mera har inte bearbetats av människor och hamnar därmed utanför den arkeologiska forskningen. Här kan tvärvetenskapen och det historiska forskningsfältet erbjuda nya möjligheter. Det visas inte minst av kapitlet om regalskeppet *Vasa*.

Försvarshögskolan

INGVAR SJÖBLOM

Per Förnegård, Erika Kihlman, Mia P. Åkestam & Gunnel Engwall (red.), *Tears, sighs and laughter: Expressions of emotions in the middle ages* (Stockholm: Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien 2017). 330 s.

Detta bidrag till den känslöhistoriska forskningen innehåller 19 artiklar och en kort inledning. Författarna är till största delen medeltidshistoriker men här finns också flera latinister, språkvetare och litteraturvetare samt även enstaka företrädare för religionsvetenskap, konsthistoria runologi, folkloristik, genusvetenskap och filosofi. Ett brett spektrum av discipliner med andra ord. Som påpekas av redaktörerna är det skrattet och tårarna som utgör ledmotiv för bidragen medan suckarna finns inbäddade i analyser av ilska, hat och avsky. Samtliga bidrag håller hög klass men några förtjänar att nämnas som särskilt intressanta. Den franska medeltidshistorikern Piroska Nagy, verksam i Montreal och EHESS i Paris, inleder med en historiografisk översikt som samtidigt har karaktär av teoretisk och metodologisk programförklaring. Nagy vänder sig starkt mot den nya betoningen inom kognitiv psykologi och neurologi av oreflekterade affekter som ett försök att re-naturalisera känslorna på bekostnad av den kulturella kontexten. De flesta känslor, hävdar Nagy, tappar sin innebörd och till och med sin existens utanför den specifika kulturella kontext som de är en del och produkt av. De nya affektteorierna som också har fått spridning inom samhälls- och kulturvetenskap, homogeniserar inte bara känslorna till universella och oföränderliga fenomen utan reducerar dem också, enligt Nagy, till passiva iscensättningar och representationer av neurologiska och biologiska reaktioner utom räckhåll för kulturella och historiska analyser. Det sistnämnda är centralt i Nagys kritik – känslor både produceras av och bidrar till att

producera och förändra den kulturella kontexten. Historikerns uppgift är att studera vad Nagy kallar känslomässiga konstellationer. En känslomässig konstellation är den specifika kombination av känslomässiga uttryck, värderingar och innebörder som kan länkas till ett givet historiskt samhälle, social grupp eller tidsepok. Ett analytiskt sett mer öppet begrepp än Reddys *emotional regime* och Rosenweins *emotional community*. Vad som kan invändas mot Nagy är den skarpa gräns som dras mot den nya betoningen av affekter. Nagy skriver att historikern är konstruktivist inte av val utan av nödvändighet. Och visst är det så, men är den halva sekund av oreflekterad reaktion, som enligt affektteoretikerna föregår den kognitiva bearbetningen av sinnesintrycken till en kulturellt kodifierad känsla, verkligen oförenlig med ett kulturanalytiskt perspektiv? Eller öppnar den, som vissa förespråkare menar, för det oväntade och oförutsägbara i sociala situationer där inte bara människor utan även andra levande varelser och materiella ting som råkar vara för handen kan uppträda som "aktörer" i formandet av våra känsloupplevelser – en uppmjukning av den tendens till överrationalisering och intentionalism som ofta lurar i det kulturkonstruktivistiska perspektivet.

Finns det på motsvarande sätt en fara för en alltför långt driven historisk relativisering av känslolivet? Detta är något som aktualiseras i bidraget av Nagys kollega från ESSH, Jean-Claude Schmitt, mera känd som en av den historiska antropologins pionjärer med klassiska publikationer som *Den heliga vinthunden* (1985) och *Ghosts in the middle ages* (1998). Schmitt beskriver en från modern ståndpunkt radikalt annorlunda förståelse av emotioner så som den framträder i en autobiografisk text från tidigt 1200-tal. Vad som beskrivs är ett system där olika känslotillstånd förklaras som omedelbara effekter av demoners respektive goda andars interventioner i en ständigt pågående kamp mellan gott och ont, dygd och last. Ett radikalt brott mot den för oss så bekanta distinktionen mellan känsla, förnuft och vilja kan tyckas. Men ger detta "antropologiska känslolandskap" en fullständig bild av denne cisterciensermunks uppfattning av sina känslor? Uppenbarligen inte. Schmitt visar också hur det insprängt i texten finns reflektioner över egna känslor som inte förklaras som verk av demoner och goda andar utan mer har karaktär av introspektion. Schmitt utvecklar inte detta vidare, vilket är synd, utan nöjer sig bara med att konstatera att den medeltida cisterciensermunken kanske trots allt även hade en känslouppfattning som låg nära den moderna.

Denna spänning mellan historisk kontinuitet och skillnader återkommer i Olle Ferns bidrag. Ferm tillhör med sin studie *Abboten, bonden och hölasset* (2002) pionjärerna i det numera omfattande forskningsfältet om skrattets historia. Boken är en uppgörelse med den länge rådande uppfattningen att humor är ett modernt fenomen. Inkongruenser och överrumplningseffekter

väckte skratt och munterhet på medeltiden såväl som idag. I en följande studie, *Det visa leendet och det narraktiga gapskrattet*. (2008), ifrågasätts Michail Bakhtins och Umberto Ecos inflytelserika bild av kyrkan som en allvarstygnd institution som varken tolererade skratt eller humor. Med studien i *Tears, sighs and laughter* går Ferm ett steg längre och visar på hur det inom kyrkan växte fram en tradition som inte bara tolererade utan också aktivt använde sig av skratt och humor, och det även i sina mest groteska former, för att väcka positiva känslor och främja kyrkans sak. Detta, menar Ferm, var i själva verket att göra dygd av nödvändigheten – asketiska regler kommer oundvikligen i konflikt med den mänskliga naturen som skrattet och dess känslomässiga och psykologiska effekter är en del av. Det är alltså inte bara sättet på vilket humoristiska effekter uppstår som förenar oss över tid utan också behovet av att skratta och skämta. Att skrattet var en del av människans natur var förstås något som hävdades också av humorns kyrkliga förespråkare.

Analysen av olika sorters texter ligger till grund för nästan alla bidragen. Men vad kan en litterär text egentligen förmedla om hur människor kände i det verkliga livet? Martha Bayless tar upp det paradoxala faktum att medan skrattets och humorns sociala och smittande karaktär demonstreras i moderna psykologiska och sociala studier, så är detta sällan fallet i de medeltida berättelserna. Där är skrattet som regel ensamt och sardoniskt snarare än kollektivt och muntert. Ändå är det som Bayless visar, möjligt att läsa ut sociala aspekter även ur sådana texter. Wim Verbaal understryker i ytterligare en studie av skrattet, att litterära texter är just texter som inte låter sig på något omedelbart sätt extrapoleras till en faktisk verklighet. Den roll som humoristiska inslag uppfyller för det textuella sammanhanget måste först klagöras. Kort sagt, hur humor används i texter med olika syften kan indirekt säga mer om dess roll i samhällslivet än humorn i sig. Carin Franzéns bidrag handlar i stället om hur berättelser och dikter om hövisk kärlek kan ha lästs och använts av kvinnor i praktiken. Den tidigare uppfattningen att sådana texter skulle ha stärkt kvinnors samhälleliga ställning har ifrågasatts. I stället för ett enkelt ja eller nej, väljer Franzén att betrakta framställningar och läsningar av texter om den höviska kärleken som en diskursiv praktik som erbjöd kvinnor möjligheter att tillägna sig en friare och mer lustfylld uppfattning av sexualitet och begär än vad som föreskrevs av den patriarkala könsideologi som den höviska kärleken trots allt var en del av.

Vid sidan av alla dessa textbaserade studier finns Mia Åkestams analys av katedralernas trä- och stensulpturer och Magnus Källströms studie av runinskriftioner. Inskriftioner och klotter är källmaterial som under senare tid har tagits i bruk i allt större omfattning inom både äldre historia och arkeologi. Källströms bidrag får närmast ses som en första inventering

av detta källmaterials stora potential för känslöhistoriska studier. Med Åkestams bidrag berörs också sinnen och än mer så hos Wojtek Jezierski. Sinneshistorien har växt fram som ett eget forskningsområde delvis i anslutning till känslornas historia. Jezierski visar i sin studie hur sinnesintryck och känslor vävs samman på olika sätt för att åstadkomma förstärkande effekter i medeltida skildringar av den kristna missionen i Baltikum.

Antologins styrka ligger främst i det breda multidisciplinära anslaget. Den textanalytiska dominansen hade gärna fått brytas av fler visuella, materiella och sinnesbaserade analyser. Vad som däremot helt saknas är den förskjutning av fokus mot känslopraktiker som utmärker de senaste årens emotionshistoriska forskning. Betecknande nog finns inte en enda hänvisning till Monique Sheers närmast paradigmatiske artikel "Are emotions a kind of practice?" från 2012. Men det förtar inte det positiva helhetsintrycket av en bok med många olika och intressanta perspektiv på medeltida känslor.

Umeå universitet

JONAS LILIEQUIST

Andrés Reséndez, *The Other Slavery: The Uncovered Story of Indian Enslavement in America* (Boston: Houghton Mifflin Harcourt 2016). 431 s.

Forskningen om historiskt slaveri har till stor del handlat om den amerikanska södern. Som rapporterats i *Historisk tidskrift* finns också studier om slaveriet kring Indiska oceanen (HT 2018:1). Ett fåtal studier har behandlat det indianska slaveriet i Amerika. Andrés Reséndez har skrivit en syntetiserande framställning om det indianska slaveriet från 1492 fram till nutid. Tretton kapitel behandlar sådant som spanjorernas guldjakt i Karibien under tidigt 1500-tal, 1600-talskampanjen mot slaveri och hur den motarbetades, silvergruvorna i Mexiko under 1600- och 1700-talen, Puebloupproret i New Mexico 1680, och indiankrigen i sydvästra USA under sent 1800-tal.

Reséndez beräkningar anger att mellan 2,5 och 5 miljoner indianer var slavar under perioden från européernas ankomst fram till slutet av 1800-talet. Siffran är inte särskilt exakt utan är framräknad på basis av de empiriska studier som finns från olika delar av Amerika. Fram till 1700-talet var det i alla fall fler indianer än afrikaner som var slavar i Amerika. Slavhandeln över Atlanten inleddes omedelbart men i östlig riktning; exempelvis skickade Kolumbus 550 indianer som slavar till Spanien 1495. Slaveriet innebar stora påfrestningar på de indianska samhällena och bidrog till den starka befolkningsminskning som ägde rum och som annars främst brukar förklaras med epidemiska smittor. Reséndez nämner att befolkningen på Hispaniola, som